
ZIYAD MARAR

OORDELEN

WAAROM NIEMAND JE OOIT
ZAL BEGRIJPEN EN DE VOORDELEN
DAARVAN

Ziyad Marar

OORDELEN

*Waarom niemand je ooit zal begrijpen
en de voordelen daarvan*

th) ten have

Inhoud

	Inleiding	9
	Oordelen in de digitale eeuw	14
	Een rondleiding door dit boek	20
1	Het sociale mijnenveld	27
	Sociaal lijden	28
	Schaamte en schuld	37
	Verhullend gedrag	44
	Een goede indruk maken	59
2	De juiste soort reputatie	71
	Een reputatie verdienen	74
	Intentie en competentie: de twee polen van een goede reputatie	83
	Beide proberen te doen	95
	‘Helden’	101
3	Onbetrouwbare rechters	109
	Hoe we oordelen – morele smaakpapillen	112

INHOUD

Oordeel in context	125
Moreel geluk	134
Kunnen we eerlijk oordelen?	141
Opschorten (of heroverwegen) van een oordeel	152
4 De vrijheid zoeken	157
Dieren en kunstenaars	162
Ontsnappen aan een machtig publiek	171
De menselijke smet afwassen	175
5 Het laatste oordeel	193
Verhalen vertellen	195
Leren van literatuur	210
Betekenis	217
Noten	229
Register	245
Verantwoording	253

Voor mijn moeder, vader, zus en broer
Kathy, Nael, Jayne en Leith Marar
Die met mij meekwamen, van Beiroet naar Purley

1

Het sociale mijnenveld

Mijn dochter Charlotte verraste me een aantal jaar geleden met een antwoord op een vraag. Het liep tegen het einde van de zomervakantie en ze deed wat voorbereidend werk voor het nieuwe schooljaar. Samen met haar zussen vulde ze de jaarlijkse vragenlijst in, waarin naar allerlei aspecten van hun leven wordt gevraagd om te zien wat er veranderd is in de loop van de jaren. Wie waren haar vrienden? Van wat voor soort muziek hield ze? Welke adviezen zou ze haar jongere zelf geven als ze begon aan de middelbare school? Veel vragen lokten voorspelbare antwoorden uit, op één uitzondering na. In antwoord op de vraag ‘Welke bovenmenselijke kracht zou je willen hebben?’ koos ze niet voor de mogelijkheid om te kunnen vliegen, gedachten te lezen of reuzenkracht te hebben, maar schreef dat ze graag het vermogen zou hebben om aan situaties te ontsnappen die haar een ongemakkelijk gevoel gaven.

Ik heb me vaak verwonderd over de heimelijke kracht van het woord ‘ongemakkelijk’ (in het Engels *awkward*). Het bepaalt onbewust veel van onze ontmoetingen, ook al bagatelliseren we het belang ervan. Ook mensen die zich als een vis in het water voelen in een sociale omgeving, zijn zich bewust van de dreiging van dit gevoel, omdat het ontstaat tussen mensen. Je kunt niet volledig

vertrouwen op je fijn geslepen sociale vaardigheden om het te voorkomen als mensen heel anders zijn. Groet je een bevriende collega met een handdruk, een kus (twee, drie?) of een knuffel? Bied je een vrouw je plaats aan in de trein als je denkt dat ze misschien (maar niet zeker) zwanger of oud is of er moe uitziet? Zoiets hangt niet alleen af van je eigen inschatting. Een soepele interactie is een zaak van wederkerigheid en ligt niet alleen in de macht van het individu. Om die reden beweerde Erving Goffman in zijn boek *Interaction Ritual* dat ‘vrijwel elke sociale ontmoeting gênant kan worden voor een van beide partijen, omdat ze kan leiden tot wat men een incident noemt of het aanslaan van de verkeerde toon’.¹

Sociaal lijden

Het lijkt vreemd om te denken dat er bovenmenselijke kracht nodig is voor het overwinnen van zo’n onbelangrijke kwestie. ‘Oeps, dat was een beetje ongemakkelijk’ is op het eerste gezicht niet echt een zin die angst of vrees oproept. Ik moet denken aan de onzekere bewegingen die ik maak als ik de deur nader met een groep collega’s die ik heb uitgenodigd voor de lunch. Wat moet ik doen? Wacht ik op de achtergrond tot iedereen binnen is, ook al kan dat leiden tot verwarring als iemand uit de groep op hetzelfde idee komt, of loop ik door om de deur open te houden, waarbij ik angstvallig tracht te voorkomen dat ik neerbuigend of seksistisch overkom in ons postridderlijke tijdvak? Wat staat er op het spel als ik dit verkeerd inschat?

Niet veel, behalve dat het me misschien het gevoel geeft – ook al is dat maar kort en subtiel – dat de ander me verkeerd begrijpt. De vooronderstelling van dit boek is dat we daar allemaal gevoelig voor zijn, ook al zijn we vaak in staat om dit ongemakkelijk-

ke gevoel te negeren. Zeker, er zijn duidelijker voorbeelden te noemen, waarin onze gevoeligheid voor het oordeel van anderen zichtbaar wordt. Ik kom daar nog op terug. Maar gevoelens van ongemak zijn zo veelzeggend, omdat ze iets dergelijks laten zien in een vrij banale alledaagse context. De literair criticus James Wood verbaasde zich in een heel andere situatie over het feit dat sommige schrijvers het karakter van een personage met één goed geplaatste zin kunnen schetsen. Het voorbeeld dat hij gebruikt is leerzaam en relevant en komt uit een verhaal van Guy de Maupassant: ‘Hij was een heer met rode bakkebaarden die altijd als eerste naar binnen stapte.’² Deze beschrijving zegt veel met weinig woorden. De auteur nodigt ons uit tot een snel maar tamelijk algemeen oordeel over het karakter van dit personage. Met een paar woorden ‘zet hij hem neer’ en laat ons als lezer zien hoe vaardig we (onbewust) zijn in het inkleuren van iemands karakter – even goed als een satiricus. We weten wat mensen van ons denken als we onszelf op zo’n zorgeloze manier laten kennen. Geen wonder dat ik mezelf steeds in allerlei bochten wring als ik een deur nader met gezelschap, ook al zou het in veel gevallen zoveel gemakkelijker zijn om gewoon naar binnen te lopen.

Gevoelens van ongemak zijn dus minder triviaal dan we denken. In die gevoelens verschuilt zich een nogal verontrustend probleem. Als je achteraf hoort dat iemand zich ‘ongemakkelijk’ voelde in een situatie, krimp je in elkaar omdat je je realiseert dat je iemand pijn hebt gedaan. In een sociale context is dat een waarschuwingssignaal dat er iets niet goed is gegaan, en meestal ook dat er iemand een fout heeft gemaakt. Er gaat een alarmbel rinkelen. Als je vaak in zulke situaties belandt loop je het risico dat men je als sociaal onhandig gaat zien, wat tot afwijzing en isolement kan leiden. Als sociale dieren weten we dat afwijzing allerlei vormen van sociaal lijden kan veroorzaken, die veel gemeen hebben met fysiek lijden.³ Ja, in sommige opzichten is

dit lijden zelfs erger dan lichamelijk lijden. ‘Schelden doet geen zeer’, zo zeggen we tegen elkaar, maar hoe vaak beginnen mensen, als je ze vraagt wat hen het meeste pijn heeft gedaan in hun leven, over herinneringen aan fysieke pijn?

Het sociale mijnenveld zit vol gevaren die maatschappelijke misère kunnen veroorzaken. Het is het gemakkelijkst om je op formele wetten en regels te richten als je mensen moet uitleggen hoe ze zich moeten gedragen en als je ze moet uitleggen wat ze moeten doen in een bepaalde situatie. Maar plichten en verboden bepalen en begeleiden ons gedrag lang niet altijd. Veel fundamenteeler voor ons gedrag zijn de impliciete normen die onze cultuur beheersen. Normen die worden gecontroleerd door sociaal oordeel. Twittertrollen en roddel die wordt aangewakkerd door sociale media zijn uitvergroete versies van dit verschijnsel, maar ook buiten de digitale bubbel zijn we in ons dagelijks leven op ons hoede voor het gevaar dat we dingen verkeerd doen en afkeurende blikken oproepen.

Het is mogelijk om je een wereld voor te stellen waarin we vrij zijn van oordeel. Daarover wil ik het hebben in hoofdstuk 4. Maar het is goed om te beseffen dat het publiek een zwijgende macht uitoefent, die onhoorbaar alles wat we doen en niet doen gadeslaat en ons beïnvloedt. De journalist Oliver Burkeman vertelt in zijn boek *The Antidote* over een oefening die hij ooit deed om zichzelf te confronteren met zijn angst voor gênante situaties. Hij had gelezen over de stoïcijnen, van wie wordt gezegd dat ze onverschillig waren voor het oordeel van anderen. Om dit niveau van zelfbeheersing te bereiken besloot hij in een overvolle metro hardop de naam te noemen van elk station waar het voertuig arriveerde. Hij besepte dat zijn angst niet logisch was en nergens op was gebaseerd:

Ik ken immers niemand in de coupé persoonlijk, dus heb ik niets te verliezen als ze denken dat ik gek ben. Bovendien weet ik uit

eerdere ervaringen in de metro dat ik zelf mensen die hardop tegen zichzelf beginnen te praten gewoon neger, net zoals iedereen, en dat is ongetwijfeld het ergste wat me zal overkomen. En bovendien kramen die andere hardop pratende mensen meestal onzin uit, terwijl ik de namen van de haltes ga afroepen. Je zou bijna kunnen zeggen dat ik het publiek een dienst verleen. ...

Waarom word ik dan zo misselijk nu de trein, aanvankelijk nauwelijks merkbaar, langzamer gaat rijden omdat hij Chancery Lane nadert?⁴

We beschikken allemaal (ook al is het in verschillende mate) over wat de psycholoog Mark Leary een 'sociometer' noemt, die voortdurend aangeeft of we sociaal aanvaard worden of niet.⁵ Zelfwaardering is om die reden sterk verbonden met de wens om sociaal gewaardeerd te worden en het gevoel van opgelatenheid is een teken dat er op dit front iets mis is.

Je kunt je op allerlei manieren ongemakkelijk voelen. Het standaardvoorbeeld van dit sociaal onbehagen is de *faux pas* om te verschijnen in de verkeerde kleding. Ja, dat is nog steeds een probleem ondanks de nadruk op informeel gedrag in onze tijd. Juist omdat we zo informeel zijn geworden is het moeilijker dan ooit om te kiezen wat je moet aantrekken. Bij de laatste twee bruiloften die ik bezocht was er geen dresscode. Maar net als schoolkinderen op een uniformvrije dag hadden de gasten grote moeite om te beslissen wat ze moesten aantrekken. In de dagen voor het huwelijksfeest nam het aantal gesprekken toe waarin mensen wat voor outfit ze zouden dragen op elkaar afstemden.

Een zorgwekkender gedachte is dat het ontbreken van een expliciete standaardetiquette in zulke situaties het gevoel van uitsluiting kan vergroten. Degenen die 'op de hoogte zijn' voelen zich vrij en relaxed in hun ongestructureerd egalitarisme, terwijl degenen die er 'niet echt bij horen' minder handvaten of richtlijnen

hebben die hen helpen om succesvol te participeren dan het geval zou zijn geweest als er duidelijke ‘regels’ zouden zijn gegeven.

Dat ongemakkelijke gevoel hoeft niet altijd het gevolg te zijn van een blunder of een stomiteit. Het kan ook ontstaan doordat we onverwacht in het centrum van de belangstelling komen te staan. Je staat op een bijeenkomst met iemand te kletsen en plotseling merk je dat de anderen stil worden en dat je tegen een groep staat te praten. Om je ongemakkelijk te voelen in zo’n situatie hoeft het niet zo te zijn dat je iets controversieels of verkeerd hebt gezegd. Opeens in het centrum van de aandacht staan kan je als je daar niet op had gerekend, ja, als je onvrijwillig in de schijnwerpers komt te staan, een opgelaten gevoel geven en het idee dat je naakt bent als Adam en Eva. We zouden op z’n moment het liefst door de grond willen zakken, maar kunnen nergens naartoe. Net als kinderen die de handen voor hun gezicht slaan zouden we onszelf het liefst onzichtbaar maken en stiekem door onze vingers kijken naar wat er gebeurt. Mensen die oogcontact vermijden hebben in feite diezelfde neiging om zich te verstoppen, waarmee ze onthullen dat ze zich hulpeloos te kijk voelen staan tegenover een publiek.

Wat ook een ongemakkelijk gevoel kan creëren is als de verkeerde persoon voor je staat, waardoor je gedwongen wordt om te handelen op een manier die niet bij de situatie past. De socioloog William Cooley zegt hierover:

We schamen ons als we ontwijkend overkomen in het gezelschap van een persoon die heel direct is, zijn bang in de aanwezigheid van een dapper persoon, en vrezen grof te lijken in de ogen van een verfiynd persoon, enzovoorts. We houden altijd rekening met het oordeel van anderen en bevestigen het daarmee in feite. Het kan zijn dat iemand opschept over bepaalde daden tegenover de ene persoon – bijvoorbeeld een slimme deal in de handel – terwijl hij zich tegenover een ander voor hetzelfde schaamt.⁶